

1) Існує міф про те, що розстріли 29–30 вересня були здійснені за ініціативою та силами Буковинського куреню під наглядом німців. Реально же під час розстрілів українську поліцію в Києві тільки формували і у її складі було лише декілька десятків осіб.

2) Щодо взагалі участі службовців і підрозділів української допоміжної поліції у розстрілах, то час від часу їх залучали для цього німецької структури. Самостійно проводити розстріли українська поліція права не мала. Разом з тим відомі поодинокі ексцеси в Києві — випадки розправ з євреями місцевих жителів, у т.ч. поліцейських.

3) Питання щодо особового складу німецьких каральних органів залишається відкритим. Назагал, у них служили фольксдойче і, вірогідно, інші представники місцевого населення.

4) «Українськість» же власне «української поліції» теж є досить умовною. Основу її склали не приїжджі з Заходу націоналісти (яких взагалі було досить небагато), а колишні військовополонені Червоної армії. В подальшому на роботу до поліції йшли і місцеві жителі, в т.ч., наприклад, колишні службовці НКВС. Формально на службу брали виключно українців, але реально служили представники різних національностей.

Н. Бокій, О. Житков, І. Козир (м. Кіровоград)

Особливості національно-визвольної боротьби 1941–1945 рр. у Центральноукраїнському регіоні (за матеріалами Кіровоградщини)

До найменш розроблених аспектів історії Другої світової війни належить проблема функціонування місцевих органів окупаційної влади та діяльність національно-патріотичних сил на Правобережжі України в 1941–1944 рр.

Німецьке керівництво приділяло велику увагу продовольчому забезпеченню Райху і вермахту. Впровадження «нового земельного ладу» передбачало створення громадських господарств («громгоспів»). Це були ті ж самі колгоспи, які (зокрема на Кіровоградщині) зберігали навіть довоєнні назви. У Липнязькій сільській управі Добровеличківського району в роки окупації існували колишні колгоспи «Заповіт Ілліча», «Червоний партизан», «ім. Червоної армії» та ін. На початку 1943 р. було

здійснено нумерацію «громгоспів» і нумерацію дворів по громадських господарствах. Нові господарі не поспішали руйнувати колгоспну систему, вважаючи, що вона ідеально підходить для ефективного використання робочої сили через примусову працю.

Виконання плану поставок було обов'язковим як для колективних, так і для індивідуальних господарств. Зрив заготівель суворо карався, а розміри їх постійно зростали. За свідченнями колишнього голови Новопраської райземуправи, які він дав слідчим органам МДБ у 1952 р., лише з цього району за роки окупації було вивезено 100 тис. центнерів збіжжя, 1500 голів великої рогатої худоби, 500 тис. голів свиней, 150 тис. літрів молока та десятки тисяч тон овочів.

Водночас нова влада була безпощадною до тих, хто чинив їй опір. Боротьбу проти окупантів розгорнули партизани і підпільники області. Джерела свідчать, що «з перших днів окупації... на Україну почали прибувати великі групи українських націоналістів». Метою «похідних груп», було «створення і використання всіх можливостей для розбудови української державності».

Учасники похідної групи «Південь» з'явилися на Кіровоградщині у серпні–вересні 1941 р. До кінця 1942 р. вся область була охоплена мережею осередків, що об'єднували близько 2 тис. членів ОУН. Одними з найактивніших в області були оунівські організації в Олександрійському і Новопраському районах. Значна частина учасників (або їх батьки чи близькі родичі) зазнали свого часу сталінських репресій.

Найбільш поширеними формами роботи початкового періоду були: налагодження діяльності «Просвіт» (завдання — «залучення до організації національно свідомої молоді», боротьба з більшовиками «доступними засобами»), відновлення роботи театру чи художніх гуртків, функціонування місцевої преси з метою поширення національної ідеї і масової агітації та як можливості легального спілкування.

Але були і залишаються в національному русі ряд складних питань: стосунки між членами обох напрямів ОУН («б» і «м»), шляхи створення незалежної держави, зв'язки між офіційним (радянським) і націоналістичним рухом опору, питання організації збройної боротьби. Неузгодженість в діяльності обох напрямів ОУН дезорієнтувала учасників руху на місцях, призводила до конфліктів. Налагодження контактів між учасниками радянського і націоналістичного руху опору залишаються проблематичними як у «великій» науці, так і на місцевому матеріалі, хоча інформація є, вона лише потребує ретельної розробки. Так, одним з відомих керівників партизанського руху на Кіровоградщині був І.Д. Діброва, який усвідомлював, що налагодження контактів між обома напрямами руху Опору цілком можливе: «С підпілля в західних областях, українське, націоналі-

стичне, це відомо давно. Буває, що вони шукають зв'язку з нами, аби діяти разом проти фашистів».

Сумною, часто трагічною, але в тих умовах закономірною була доля людей, захоплених хвилею патріотичного прагнення повернути втрачену державність. Соціальна політика окупантів спонукала українців як до співпраці з ними на рівні участі у роботі низових органів самоврядування, так і до різноманітних проявів опору.

І. Андрухів (м. Івано-Франківськ)

Збройний опір ОУН та УПА радянській владі на теренах Станіславщини в 1940–50-х роках

Від часу створення УПА Станіславщина відігравала роль її запілля, на теренах якої знаходились вишкільні військові табори, а також збирались продукти харчування, одяг, медикаменти. З червня 1943 р. центр військово-політичної боротьби проти фашистських окупантів, а згодом і радянського режиму переміщується на терени Станіславської області. Цьому сприяла низка причин. По-перше, невдачі німецької армії на фронтах викликали посилення грабування німцями сировинної бази краю та населення. Крім того, значно пришвидшився процес примусового вивезення працездатного населення на роботи в Німеччину (понад 300 тис. осіб)¹. Впливав також факт формування дивізії «Галичина», що загрожувало втраченою соціальною базою для поповнення лав УПА у її майбутній боротьбі проти радянського режиму.

По-друге, у червні 1943 р. на терени області прийшло партизанське з'єднання С. Ковпака, що мало на меті створити плацдарм для збройної боротьби в глибокому тилу німців, а головне — спровокувати терор і репресії окупаційних властей проти місцевого населення.

Для боротьби з ковпаківцями наприкінці червня 1943 р. було сформовано п'ять куренів², що започаткувало створення УПА–Захід, яке з тактичних міркувань прибрало назву Українська Народна Самооборона, щоб, за словами М. Лебеда, «обдурити німців, принаймі на початку, що це не УПА»³.

Незважаючи на поразку, ковпаківці досягли поставленої мети — німці розпочали масові репресії проти цивільного населення та каральні акції

© І. Андрухів, 2006.